BISERICA SFINȚILOR PRIN INACȚIUNE

Autor: Dragoș Manea | 28 aprilie 2023

În societatea modernă, în care ritmul activităților este alert în mai toate sferele vieții, de la locul de muncă până la interacțiunile interumane informale, ne aflăm sub o constantă presiune de a lucra la capacitate maximă, cu o eficiență proprie unei mașini și de a fi mereu mai productivi decât cei din jur, pentru a face față diverselor presiuni profesionale sau sociale. În acest context, o gură de oxigen e binevenită: un loc în care logica vitezei și a competiției pentru supraviețuire este mai puțin prezentă, poate chiar complet abolită. Pentru unii oameni, acest loc este Biserica, atât ca instituție, cât și în sensul de comunitate. O adunare guvernată de principiul „cel mai mare să slujească tuturor” (cf. Marcu 9:35) pare o alternativă ideală la ritmul amețitor al lumii contemporane.

Cu toate acestea, de multe ori în Biserică asistăm tocmai la un efect advers al eliminării competiției, iar ceea ce se vrea a fi un loc în care persoanele pot evolua liber devine, în mod paradoxal, un prilej pentru o mediocritate auto-justificată. În cele ce urmează, mă voi referi la o proporție substanțială a comunităților ecleziale pe care le-am întâlnit în Biserica Ortodoxă Română, îndrăznind să afirm că acestea se încadrează într-o tendință generală. Bineînțeles, există excepții notabile, dar pe care, din nefericire, le percep mai degrabă ca pe o minoritate.

Să iubești pe aproapele tău… necondiționat

Iubirea de aproapele este principiul general care ar trebui să guverneze relațiile sociale din Biserică. Acceptarea celuilalt pentru că în el se află întipărit chipul (icoana) lui Dumnezeu este standardul suprem al relaționării interumane, pe care oricine vrea să ia în serios creștinismul îl are ca reper. În acest context, apare concepția destul de răspândită conform căreia realizările personale, meritele, gradul de cultivare și chiar, în unele cazuri, gradul de cizelare al comportamentului se situează într-un plan secund. Ba mai mult, acceptarea „fraților mai greu de acceptat” e văzută ca un act aproape martiric, de omorâre a egoismului și de recreare a unei condiții paradisiace de pace universală. Deja marea problemă a acestei abordări se poate întrezări ușor la orizont, iar

ea constă în abolirea, în numele altruismului, a standardelor de receptare a mesajului creștin și chiar a standardelor de comportament în interiorul comunității. Accentul nu cade nici măcar pe cunoașterea și înțelegerea unor noțiuni minimale de teologie ce ar avea ca efect raportarea corectă și conștientă a credincioșilor la ce se întâmplă în Biserică, fără exagerări sau simplificări pietiste. Dacă toți suntem acceptați doar pentru ceva ce suntem din naștere, atunci avem motivații minime pentru o creștere spirituală și teologică reală.

Totuși, creșterea spirituală este încurajată, dar în ce sens?

La ce am spus mai sus se poate obiecta spunând că Biserica îndeamnă la „creștere spirituală continuă" și la un exercițiu ascetic consistent, mai ales în anumite comunități. Totuși, ceea ce caracterizează de multe ori aceste demersuri spiritual-ascetice este mai degrabă o antrenare a voinței în scopul supunerii față de o autoritate spirituală și a abținerii în diverse forme și contexte. Oamenii sunt, de foarte multe ori, sfătuiți să se distanțeze de orice sursă care i-ar putea provoca să iasă din tiparele nescrise ale conduitei creștine comune. Excludem anumite alimente în anumite perioade ale anului, prezența în anumite locuri sau ne antrenăm răbdarea prin participarea la slujbe lungi, renunțând practic la o parte din confortul vieții. Din păcate, însă, de foarte multe ori, aceste renunțări se fac în lipsa unei înțelegeri profunde și a unei motivații personale de a evolua spiritual. În completarea a ceea ce am spus mai sus, de multe ori tipicul, obiceiurile locale împământenite și sfaturile date de clerici credincioșilor nu sunt însoțite de o argumentare care să genereze o înțelegere profundă și o acțiune conștientă, ghidată de interiorizarea cognitivă a logicii spirituale. Mai concret, una este să ții post pentru că „este Postul Mare" și alta este să pătrunzi în logica ascetică, spirituală și liturgică pentru care această perioadă a fost instituită și finalitățile pe care postul le urmărește[1].

A trăi ca sfinții sau frica paralizantă de iad?

Idealul creștin prin excelență este sfințenia, iar acest fapt este cunoscut majorității celor care participă la slujbele Bisericii. Din păcate, însă, de multe ori, sfințenia e echivalată, în retorica bisericească, cu renunțarea la lucrurile materiale: cutare sfânt nu mânca decât o dată pe săptămână, altul a refuzat să se căsătorească etc.[2] Ce se poate deduce la prima vedere este că o viață trăită fără a face nimic ce riscă în vreun fel să alunece înspre păcat e calea cea mai sigură spre a câștiga mântuirea, sau, de ce nu, sfințenia. În același context, apare frica aproape paralizantă de a face vreo acțiune care nu intră în sfera „lucrurilor obișnuite pe care le face un creștin". Se spune adeseori: „Mai bine nu risc – de ce să citesc cărți laice, poate chiar filozofice, care mi-ar ataca credința, de ce aș vedea filme în care oamenii nu se comportă «creștinește» sau în care se pun prea multe întrebări «delicate», de ce mi-aș pune întrebări care mi-ar chestiona aspecte ale credinței mele și, nu în ultimul rând, de ce aș vorbi cu oameni «din lume», care nu

împărtășesc aceeași perspectivă creștină și, prin urmare, m-ar putea influența în rău?”. Despre cei din urmă apare de prea multe ori retorica următoare: „Mai bine stau departe și mă rog pentru ei… să fie luminați și să ajungă la credința dreaptă (bineînțeles, în care eu mă aflu)”. Dar rămâne întrebarea: **cât de superficială este o credință care se împiedică de o carte sau de un dialog?** În niciun caz nu e o credință trecută printr-o serie de aprofundări și problematizări care, clătinând-o inițial, în final au așezat-o pe un fundament solid.

„Smerenia” sau justificarea mediocrității?

Creștinismul în forma lui tare își datorează dezvoltarea unui amplu proces de distilare în istorie a Revelației divine, realizat de către persoane aparținând elitei intelectuale și spirituale, atât în primul mileniu după Hristos, cât și ulterior. De aceea, credința creștină necesită și un efort intelectual susținut pentru a fi receptată la adevărata ei dimensiune, dincolo de clișeele reducționiste ale unui discurs generic. În momentul în care cineva ia în serios problema aprofundării prin studiu a acestui amplu conținut cultural-religios, își va da seama cât de mare este diferența dintre creștinismul popular și ceea ce ar trebui să fie un creștinism autentic. Iar dacă această înțelegere se reflectă și în modul său de raportare la viața Bisericii – ce nu mai poate fi întru totul în același ton cu liniile generale, comune[3] – acest comportament va fi de multe ori catalogat de cei din jur ca mândrie, îndrăzneală sau nesupunere. „Cum își poate permite cineva să nesocotească «tradiția» împământenită și să promoveze inovații? Ar trebui mai degrabă să urmeze smerit «ce face toată lumea», pentru a se situa «într-o ascultare» necondiționată”. Pericolul auto-justificării mediocrității și a comodității – prin urmarea unor obiceiuri luate de-a gata – este evident.

Mai mult, conștiința apartenenței la acel tip de comunitate eclezială în care gradul de implicare în societate – intelectuală și profesională – nu este luat prea mult în seamă, creează cadrul ideal în care persoane care nu reușesc sau nu își propun să depună efortul necesar unei asumări în viață își pot găsi cu ușurință compensații: „Nu contează că nu fac nimic util în societate, contează că sunt creștin”, ar spune ei. Din nefericire, acest fapt se coroborează cu tendința unei categorii de credincioși (sau chiar clerici) de a cataloga inițiativele culturale sau intelectuale drept acțiuni pornite din mândrie și dorință de autoafirmare. Oamenii pot ajunge foarte ușor să aibă o viață plată și lipsită de realizări pe toate planurile, din simplul motiv că este mai sigur (nu există pericolul mândriei) și mai comod, evident, să nu ai nicio ambiție în plan social, intelectual sau chiar profesional. Nu cumva asistăm aici la o contradicție cu însuși principiul evanghelic al înmulțirii talanților, în care „celui ce are [rezultate] i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce nu are se va lua și ceea ce i se pare că are” (Matei 25:29)?

Problema harului

Un alt argument pe care îl invocă cei care susțin mediocritatea este acela că Harul îi

transformă pe oamenii neînvățați în adevărați eruditi. Cel mai relevant exemplu adus în discuție este acela al apostolilor: simpli pescari, deveniți peste noapte – mai exact în dimineața Cincizecimii – predicatori poligloți, capabili să vorbească în public cu o putere de convingere ieșită din comun. Deci se poate! Poți fi mediocru și Dumnezeu să facă din tine peste noapte un om elevat. Această atitudine e cel mai adesea întâlnită cu privire la clerici (episcopi și preoți), care au, în ochii multora dintre credincioși, o autoritate epistemică în domenii în care nu sunt specializați, tocmai prin această „acoperire de har". Iar în momentul în care ei înșiși își arogă această autoritate, nu trebuie să ne mire că mediocritatea e promovată.[4]

Contrar acestei tendințe, Biserica are nevoie de oameni capabili din toate domeniile cunoașterii, pentru a putea oferi răspunsuri demne de luat în seamă, dar și conforme cu idealul creștin, la problemele foarte sofisticate ale societății moderne. Este firesc să nu așteptăm din partea clericilor – cei mai mulți având o pregătire academică numai în domeniul teologiei – să ofere argumentații în domeniile științei, filozofiei, medicinei, dreptului etc. la același nivel cu cele ale specialiștilor. De aceea este nevoie ca o parte din acești specialiști să devină familiari cu mesajul autentic creștin – atât la modul teoretic, cât și practic, pentru ca apoi să fie capabili – și să le fie permis! – să elaboreze pozițiile Bisericii în domeniul lor de expertiză.

Atragerea sau cultivarea mediocrității?

Din păcate, în multe comunități ecleziale asistăm la ambele tendințe, iar cele două se află într-un raport de cauzalitate reciprocă. Fără a impune standarde minimale de cunoaștere și înțelegere a mesajului creștin, ba chiar incriminând într-o oarecare măsură demersurile de aprofundare a Tradiției autentice, comunitățile bisericești la care fac referire pot provoca, în rândul persoanelor educate, o atitudine de respingere față de creștinism în general și mai ales față de Ortodoxie. Prin urmare, cei mai mulți care vor rămâne în Biserică sunt acei mediocri pentru care tipul de mediu eclezial descris mai sus este singurul în care se pot auto-valida. Mai mult, unele atitudini și acțiuni cu tentă mai degrabă magică, iar nu autentic spirituale și conforme cu adevărata Tradiție creștină, ce se promovează în destule biserici, nu fac decât să amplifice această tendință de respingere a elitelor și de atracție a mediocrității. Din nefericire, există chiar pericolul căderii în mediocritate a unor persoane odată cu intrarea lor în anumite comunități ecleziale, în momentul în care acestea constată că acțiunea conform clișeelor este singura care este promovată și dezirabilă. Astfel, oameni care obișnuiesc să problematizeze și să caute răspunsuri, și care, în acest mod, ar putea aduce un plus de valoare Bisericii, sunt de multe ori reduși la tăcere printr-un proces de *peer pressure* sau determinați să părăsească cu totul comunitatea.

Posibile soluții...?

În încheiere, o să încerc să vin cu câteva sugestii ce ar putea duce la ameliorarea

situației actuale. Soluția reală pe care o întrevăd este dezvoltarea la scară largă a unei aprofundări și interiorizări a vieții religioase, însoțită de un spirit critic, ce se referă la evaluarea constantă a propriilor acțiuni și a celor colective, prin raportarea la sursele creștinismului autentic, la Scriptură, la canoanele sinodale și la scrierile părinților consacrați. În momentul în care răspunsul la mai mult de jumătate din întrebări nu va mai fi „că așa se face" sau „că așa-i obiceiul", ci se va baza pe o argumentare solidă – scripturistică, patristică, dogmatică, liturgică etc. – putem spera la o schimbare în bine. Un rol important îl are aici pregătirea clerului, ce ar trebui fie deprins, încă de pe băncile facultăților de teologie, cu o abordare profundă, spiritual-rațională (nu mă refer nicidecum la una reducționist-raționalistă) a credinței.

În al doilea rând, catehizarea credincioșilor trebuie să fie una sistematică, în care să fie prezentate standardele unei comunități ecleziale, legate atât de cunoașterea noțiunilor primare de teologie, cât și de practicarea corespunzătoare a vieții religioase, în conformitate cu Tradiția creștină autentică și nu cu diverse obiceiuri cu o valoare discutabilă. Creștinii ar trebui, sau, mai bine zis, sunt datori să-și dezvolte o credință interiorizată, profundă, personală – dar, în același timp, ancorată în experiența bimilenară a Bisericii – ce se inserează atât în laturile practice și emoționale ale existenței, cât și în cea intelectuală. Abia apoi aceștia vor putea prezenta în fața lumii un mesaj credibil, bine articulat și care surclasează logica unei vieți pur mundane. Și acest deziderat nu se poate atinge decât prin participare conștientă la viața liturgică și printr-un minim studiu teologic personal ghidat de o persoană familiară atât la modul teoretic, cât și prin viața sa, cu sursele și modul de viață autentice ale creștinismului. Iar ca acest ultim demers să aibă succes, este nevoie, din nou, de cultivarea unei atitudini elevate asupra credinței în facultățile de teologie și de disponibilitatea clericilor de a educa serios credincioșii, desprinzându-i încetul cu încetul din sfera mitului și a superstiției și îndrumându-i spre adevăratul mesaj creștin.

NOTE

1. Pentru mai multe detalii despre logica postului, a se vedea articolul Poate postul să fie vesel?. ↑
2. Bineînțeles, un cititor atent va remarca imediat că, de fapt, în cazul marii majorități a sfinților, asceza și renunțarea au avut doar un caracter instrumental, facilitând scopul cultivării virtuților și al întreprinderii unor acțiuni benefice celorlalți și comunității din care făceau parte. ↑
3. Spre exemplu, o lectură profundă a istoriei bisericești și a canoanelor sinodale (pentru cei interesați: canonul 9 Apostolic, canonul 2 Antiohia, canonul 80 Trulan ș.a.) determină o concepție asupra Liturghiei și împărtășirii diferită de cea a majorității, Liturghia neatingându-și scopul final decât prin împărtășirea tuturor celor prezenți. Astfel, cei care aprofundează scrierile definitorii pentru credința creștină au toate motivele să își dorească și să considere chiar obligatorie împărtășirea la fiecare

Liturghie, bineînțeles trăindu-și viața în așa fel încât să fie întotdeauna pregătiți pentru împărtășire.Un alt exemplu de gândire contra curentului general constă în atitudinea critică pe care aceștia e foarte posibil să o aibă asupra anumitor forme de naționalism prezente în Biserică și chiar în cult. ↑

4. Pe cei care totuși au această părere cu privire la acțiunea harului fără efortul omului îi invit să cugete atât la caracterul de excepție și de strictă necesitate al harismelor bisericii primare (inclusiv vorbirea în limbi), necesare pentru propagarea Evangheliei în tot bazinul Mării Mediterane și nu numai, cât și la faptul că apostolul Pavel era un adevărat erudit al elitei evreiești fariseice. ↑

Imagine: Pixabay